

Část II. Posloupnost po rodu.

§ 3. Posloupnost mužských příbuzných.

Po otci nastupoval v majetek především syn jeho nedílný. Jmenuje se „verus heres“ otcův,¹⁾ pravý nebo spravedlivý dědic²⁾ a vystupuje jako erb a syn.³⁾ Jeho právo je tak přirozené, že nejstarší právní pravidla ho ani přímo nevytýkají, nýbrž upravují ty případy posloupnosti, kdy tu synů není.⁴⁾ Přijal-li syn již za života otcova „pro directa porcione“ určitý majetek,⁵⁾ neměl již ovšem nároku na nápad po otci.⁶⁾

Je-li synů více, mají v otcově jmění stejný díl. Ani otec nemůže svým jednáním právo synů změnit nebo jim jich právo odníti. Jaký jest poměr synů ku otci za života bylo již shora vylíčeno. Zde budiž ještě podotknuto: objevilo-li se, že otec za života klade jednomu synu více než druhému, může poškozený klásti proti tomu

¹⁾ C. ep. M. VII, 224 (1341).

²⁾ A č. I, 400.

³⁾ Libri cit. III, 85 č. 392.

⁴⁾ srov. Statuta Conradi: si quis autem non habuerit filium vel filios... a znění návrhu privilegia Janova: quod quicumque filiis masculis non relictis decesserit...

⁵⁾ R. t. t. I, 432 (1365), Libri cit. III, 708 č. 1418 zůstává po otci syn oddělený a neoddělený. Majetek otcův spadá na posledního.

⁶⁾ Na tomto místě třeba uvést také ustanovení Majestas C. čl. LXV. Hereditas parentum utriusque sexus, scilicet patris et matris, quas ad filios ex eorundem parentum corporibus legitime procreatos deferri regaliter volumus et sancimus, non solum de liberis in paterna potestate sistentibus, seu cum ipsis parentibus simul cohabitantibus, sed etiam de emancipatis seu diuisis a parentibus supradictis intelligimus. Již Kalousek, Dědické právo str. 20—21 správně rozhodl, že ustanovení toto je cizí českému právu. Že ustanovení toto vsunuto do M. C. jako ustanovení nové, ukazuje další poznámka: Licet enim personarum et locorum remotio inducatur, non propterea sanguinis necessitudo, quae nulla potest ratione divelli, aliquatenus separatur. Ale i sama formulace: „de liberis in paterna potestate sistentibus“ a dále „de emancipatis“ dává tušiti, jaké vlivy tu na M. C. působily.

odpor a otec je nucen dáti mu také díl.⁷⁾ A i kšaftu otcovu, kterým je ustanoveno rozdělení synů, mohou tito odporovati, „že by se jim tím otcovským rozdílem na jejich dílech ukrátilo“ a zemský soud připouští nové rozdělení proti otcovu kšaftu.⁸⁾ Ani společníci otcovi nemohli uplatniti svých práv proti synu podle nálezu: poněvadž se provádí, že (syn) dědic pravý po otci i dědu statku toho jest, že společníci proti příbuznosti dědičné a erbovní práva k tomu statku nemají, než on dědic a mají společníci toho statku sstupiti vedle obyčeje a řádu.⁹⁾ Syn může uplatniti svůj dědičný nárok proti každému, kdo by mu dědictví po otci zadržoval.¹⁰⁾

Jaké změny tu nastaly v posloupnosti synově v Čechách po r. 1497? Bylo již upozorněno na změnu, která nastala usnesením r. 1497, že syn nemůže za života otcova žádati za svůj díl. Syn pozbyl důležitého práva jako společník otcův žádati za rozdíl. Bylo již upozorněno, že otec může oddělit syna jen s jeho souhlasem. Uvážíme-li tyto skutečnosti, že totiž oddělení syna otcem je případem výmínečným na vzájemné shodě otce a syna se zakládajícím, není nám nesrozumitelným, že nevytýká se v privilegii Vladislavově, kdy nastupuje oddělený syn a že nastupuje před odděleným svým strýcem.¹¹⁾ Stejným způsobem si vysvětlíme moravské privilegium Vladislavovo. Na Moravě, jak bylo ukázáno, byl pro rozdíl mezi otcem jiný právní obyčej. Bylo již uvedeno, že požádal-li ku konci 15. stol. syn otce za díl, musel se v tomto případě spokojiti dílem, jaký mu určil otec. Syn vzdával se dalšího nároku dědičného. Byla v tom obsažena renunciace synova na dědictví po otci. Na Moravě nastala změna ve smyslu obyčeje v Čechách r. 1517.^{11a)} Nemůžeme tudíž souhlasiti s míněním Kalouskovým, ja-

⁷⁾ Landtafel II, kn. 5, č. 328, č. 453, č. 454, kn. 6, č. 9. Srov. tyto zápisy navzájem!

⁸⁾ R t. t. I, 185.

⁹⁾ Libri cit. V, 427 (1481).

¹⁰⁾ Libri cit. I, 332 č. 894 (1409) syn pohání matku: že po smrti otce mého pobrala mi to vše, což mi můj otec odemřel; srov. Libri cit. I, 338 č. 930, I. c. II. 481 č. 490 syn pohání strýce: že jest po smrti otce mého peníze i nadbyt, ježto na mě jako na sirotka po mém otci spadlo, pobral a toho mi vrátiti nechce.

¹¹⁾ srov. list krále Vladislava v A č. V 467—8, R t. t. II, 487; Z. zř. VI. čl. 460; Z. zř. 1549 F 25, Kalousek neupozorniv na změnu o rozdílu, neupozornil také na tuto skutečnost.

^{11a)} mohlo by tu vzbuditi pochybnosti, že v Zemských zřízeních moravských (z r. 1535 fol. 110 z r. 1604 fol. 78 b) se vyskytá starý předpis knihy Tovačovské, že otec může určovati díl synu. Zároveň ovšem i předpis, že syn nikdy již nemá žádati dílu. Mohl by snad někdo namítnouti: co však nastávalo, byl-li oddělený syn sám? Pak dlužno uvážiti, že předpis předpokládá případ, kdy je synů více. K tomu vztahuje se také předpis o určování, jaký díl má synu býti vydán. Zemská zřízení pak nebyla zákonníky v moderním slova smyslu a nevyklučovala jiný obyčej. Je známo, že i v Zemských zřízeních českých byly nesrovnalosti; srov. k tomu Sněmy České II. str 805.

koby na Moravě nastupoval po otci také oddělený syn snad již před r. 1437.¹²⁾ Nutno tu uvážit všechny modifikace, které spojeny byly s jinou formou rozdílu.

Českému právu byly také známy důvody, které vylučovaly syna z dědictví. Především zabije-li neb ochromí-li syn otce¹³⁾ a jak Všehrd (VI, 7) přesněji uvádí, učiní-li tak „svým počátkem“, ztrácí svůj díl a dědictví vůči otci. Díl jeho připadá jiným nedílným příbuzným po případě králi. Nalezli jsme také případ, kdy syn neobdržel svého dílu po otci, protože byl „fatuus et insipiens“¹⁴⁾, na jiném místě bylo rozhodnuto, že duševní choroba není překážkou jeho dědického nároku.¹⁵⁾ Vstoupí-li syn do kláštera, vzdává se dědického nároku a obdrží pouze určitý plat do svého života.¹⁶⁾

Také „neřádně příšlý“ syn¹⁷⁾ nebo jak se prameny vyjadřují „de illegitimo thoro“,¹⁸⁾ nemá dědit. Stane-li se také, že rytíř nemá potomků stavu rytířského, nýbrž nerytířského neb městského, na takové se milost královská nevztahuje.¹⁹⁾

V Majestas C. máme také předpis, že nemají dědit synové kněží a kleriků po svých otcích.²⁰⁾

Jak nastupovali další descendenty v českém právu? O tom prameny ze starších dob mlčí. Kalousek se domníval, že ve Statutech Konrada Oty ve výrazu „proximi heredes“ zahrnutí jsou i vnuci i pravnucci.²¹⁾ My jsme již zdůraznili, že ustanovení statut svou formulací vztahuje se na speciální případ a nemůžeme tudíž v tomto souhlasit s Kalouskem. Ve výrazu „proximi heredes“ spatřujeme vytknutí nastupování bočních příbuzných.²²⁾ Ale tu naskytá se otázka: platilo právo representační pro vnuky i za dob Statutů? Spatřujeme právo vnuků vyvinuto v jiných právech v době nejstarší, kdy také panoval rodinný nedíl,²³⁾ domníváme se, že plně souhlasí s povahou rodinného nedílu, vstupovali-li vnuci po smrti svého otce v rodinný nedíl s nárokem, který náležel jejich otci. Naše mínění potvrzuje Všehrd na výše uvedeném místě, kdež mluví o dědicích a také na jiném místě, kdež praví: „poněvadž otec nedílný syna svého vš. m dětem svého syna jest povinnen rovný díel z statku svého dáti.“²⁴⁾ Pochybnosti mohlo by snad vzbuditi.

¹²⁾ Kalousek, Dědické právo, str. 46.

¹³⁾ Ondřej z Dubé § 68.

¹⁴⁾ A č. XXXI str. 233 č. 29.

¹⁵⁾ A č. XXXI, 385.

¹⁶⁾ C. j. b. II, 2, 275, Regesta III, č. 938 (1323).

¹⁷⁾ C. j. b. II, 2, 388, Všehrd IV, 6.

¹⁸⁾ R t. t. I. 79 č. 14, 15. C. j. b. II, 2, 392; Pankart nedědí v statku otce svého. A č. XIX, 533.

¹⁹⁾ A č. XIX, 592.

²⁰⁾ čl. 72.

²¹⁾ Kalousek, l. c. 8.

²²⁾ Nikolskij l. c. 244 tvrdí, že pro descendenty užívalo se názvu proles a pro bočné příbuzenstvo proximi heredes.

²³⁾ srov. Amira, Erbenfolge, str. 123.

jaký poměr v nedílu nastupuje, zůstal-li tu po smrti dědově nedílný vnuk a dcera jeho děda. Všehrd touto otázkou se nezabýval. Mluví sice o tetě nedílné jako poručnici²⁵⁾ a na jiném místě řeší případ, kdy dcera dědí po otci,²⁶⁾ ale shora uvedený případ nerozhodl, t. j. zda-li měla teta vůči synovci v případě provdání se nárok pouze na věno. My v pramenech jsme nenalezli řešení podobného případu. Až teprve zemská zřízení zabývala se otázkou, jaký nastává poměr mezi tetou a synovcem po smrti otce synovcova a rozhodla ji v ten způsob, že teta obdrží od synovce z rodinného nedílu věno.²⁷⁾ Ač nevztahuje se přímo tento případ na řešenou otázku, přece z něho analogicky třeba souditi, že i vnuk měl v nedílu přednost před svou tetou a že ženské příbuzenstvo mělo, bylo-li tu mužských descendentů, nárok pouze na věno.

Postup, jakým dala se posloupnost mezi dalšími příbuznými vylíčili jsme již nahoře. Zde budiž ještě poznamenáno o postupu dílných příbuzných v 16. stol. Privilegiem Vladislavovým pro Čechy, jež upraveno bylo Ferdinandem,²⁸⁾ bylo stanoveno: není-li tu nedílných, nastupují dílní bratři. Další dílní mužští po meči nastupují, není-li tu oddělené dcery neb sestry zůstavitelovy. Příbuzní mužští po přeslici nastupují, není-li tu ženského pohlaví po meči.

Na Moravě ustanovilo privilegium Vladislavovo stejný postup, ale příbuzní nastupovali jen do pátého kolena.²⁹⁾ Král Ludvík r. 1523 rozšířil jim posloupnost až do šestého kolena a král Rudolf r. 1587 zrušil i toto omezení, takže stavové moravští od té doby mají stejná práva jako stavové čeští.³⁰⁾

§ 4. Posloupnost žen.

Dědické právo přiznáno v českém právu ženám v omezenější míře než mužům. Nastupování v majetek otcův nabyly dcery již ve 12. stol. Že toho práva nabyly souvisí zajisté s vlivy práva kanonického, které povznesly ženu společensky a které přispěly k uznání ženiny osobnosti.¹⁾ A dcera tu nabývá především právo nástupu v majetek otcem získaný, není-li synů.²⁾ Byla-li tu prostá

²¹⁾ kn VI, 11, znění první redakce, srov. k tomu zajímavý článek z Koldína čl. F 51.

²⁵⁾ kn. V, 38.

²⁶⁾ kn. IV, 6, 3.

²⁷⁾ Z. zř. VI. čl. 489 čl. F 32, Z. zř. 1564 K 6: Než nechal-li by syna, syn sestry otce svého bude moci odbyti jako sám otec.

²⁸⁾ Z. zř. 1549 F 25.

²⁹⁾ Kalousek, I. c. 51.

³⁰⁾ Kalousek, I. c. 52.

¹⁾ srov. Winia r z Polskie prawo dziedziczenia Kobiet w wiekach średnich, Kwartalnik historyczny 1896, str. 760, Dąbkowski, Prawo prywatne polskie, II, 17 n. Balzer, O następstwie tronu w Polsce, Rozpr. A. U. Kraków tomus 36, str. 380—382, Nikolskij, I. c. 38.

²⁾ srov. výše výklad o Statutech Konrada Oty a Privilegiu Janově.

rodina, žijící v nedílu, vstupovala sestra vedle bratrů v rodinný majetek. Majetek otcův spadal na všechny děti a proto sestra mohla činiti odpor dispozicím s rodinným majetkem a tvrditi proti bratrovi, že „ipsa est heres eque bene, ut frater suus.“³⁾ Byla-li sestra starší bratrů, nabývala, majíc léta, práva žádati, aby jí svěřeno poručenství bratrů,⁴⁾ a tu ovšem nemohla opět sama brátru odciziti ničeho z rodinného majetku.⁵⁾ Měl-li otec pouze dceru, nemohl jí již za života odciziti rodinného majetku⁶⁾ a majetek spadal na ni jako na dědičku.⁷⁾ Všehrd o tom praví (IV, 6): „tehďáž dcera dědí, když jí otec nebo samu toliko po sobě pozostaví, nebo maje i syny, že synové jeho zemrú a sestry neodbudú, anebo že je od sebe otec oddělí a dcera sama bez bratří při otci zóstanúcí dědí. A ta má tím vším právem ve všecko zboží otce svého vkročiti po smrti otce svého, nebo po smrti bratří svých, a jeho užívati též jako syn, i v jiná práva všecka pohlaví mužskému příslušná.“ Ač jeví se na tomto místě u Všehrda snaha, zahrnouti všechny případy, kdy dcera nabývala dědictví otcova, přece není vyjádření Všehrdovo úplné. Shora již byla dotčena otázka, s jakým nárokem dcera vystupovala vůči svému otci, zůstali-li po jejím brátru synové. Zvláště jest pozoruhodno, že Všehrd nezmiňuje se o tom případě, kdy zůstane tu strýc nedílný po smrti jejího otce. Na jiném místě Všehrd se zmiňuje, že strýc bratany je povinnen řádně odbýti jako jich otec.⁸⁾ Mýlil by se však, kdo by spatřoval pouze ve věnu podle pozdějšího vývoje dědický nárok dcery vůči otci nebo vůči strýci a kdo by spatřoval v této otázce rozpor s ustanovením Statut Konrádových a privilegia Janova. Právě tak, jako pouze v rozdělení bratrů, strýců atd. není možno spatřovati dědické právo podle starého našeho práva, nelze ani tvrditi, že ve vybavení dcery, sestry, neteře atd. jeví se její posloupnost v rodinném nedílu. Z přirozených příčin, zachovati jmění rodině, byl nárok ženy, která se oddělovala provdáním od ostatních členů rodiny, menší a jiný než dělili-li se mužští členové nedílu, v nichž byla schopnost založiti nedíly nové.⁹⁾ Že koncem stol. 15. a ve stol. 16. žena v tom směru byla značně omezena, že bratři dávali sestře věno „jakoby otec dal a co se jim zdá,¹⁰⁾ je jen dalším stupněm vývoje. Neboť dříve mohla ž á d a t i

³⁾ Landtafel I, kn. 7 č. 473 (1407), srov. též Libri cit. II, 294 č. 1252 (1414) H. z. Ř. poh. A. z. Ř., že drží naše zboží jakož jest na mě i na bratra mého vlastního i na sestru naši spravedlivě spadlo po smrti našeho otce.

⁴⁾ Všehrd V, 37, 6.

⁵⁾ Ač. XXXI, 239 č. 47, habens fratrum indiuisum, qui annos maturos non habuit et magis iustus est ad predictas hereditates quam soror...

⁶⁾ A č. I, 432 (1456).

⁷⁾ Všehrd IV, 6, 3, Tovačovská kniha kap. 146, R t. t. I, 160 č. 56, 403 B 47 (1322).

⁸⁾ Všehrd VI, 7, 4, srov. C. j. b. II, 2, 20.

⁹⁾ O postavení ženy v nedílu viz Kadlec, Rodinný nedíl, 84—90.

¹⁰⁾ Kniha Tovačovská str. 80, Všehrd VI, 7, C. j. b. II, 2, 42 Z. zř. 1549, F 32.

sestra bratra za díl otcovského majetku¹¹⁾ a v jejím věně byl skutečný její díl otcovského majetku.¹²⁾ Na to je patrně vztáhnouti také pojmenování „věno dědičné“, jež užívá v čl. 75. Řád práva zemského. Také vstupovala-li dcera, sestra do kláštera a dostávala-li určitý plat, měl se tento plat řídití jejím dílem v otcovském majetku.¹³⁾ A proto si vysvětlíme, že nestala se dcera neb sestra dílnou, obdržela-li věno od jiného než otce a bratra a z jiného statku než otcovského.¹⁴⁾ Koncem 15. stol. odňato ženám právo reprezentace,¹⁵⁾ snad analogií podle zřízení jednotlivých rodů, v nichž ženy byly značně omezeny.¹⁶⁾

Po roce 1497 rozšířeno dědičné právo na oddělenou dceru nebylo-li odděleného bratra zemřelého a na sestru odbytou a na Moravě po r. 1510 rozšířeno dědičné právo na odbyté ženy po mužských členech rodiny.¹⁷⁾ Přes to však stěžuje si Obnovené zřízení zemské:¹⁸⁾ „předešle tak se zachovávalo, když otec bratra nebo streyce nedílného po sobě pozůstavil, že ten statek jemu před dcerami náležel a dcery toliko na samém vybytí (kteréž jim ten nedílný bratr nebo streyce učinil) přestati musely.“ Stávalo se prý také, že i dílní strýcové nepřipouštěli v dědictví otcovo nedílných dcer.¹⁹⁾ Z tohoto místa je patrné, že právní obyčej kolísal. Obnovené zřízení proto ustanovuje: „aby nevybyté a nevdané dcery (buď že by nedílní bratři otce jich neb streycové na živě zůstávali) statek otce svého dědily.“ Nedílná dcera tu nastupuje před nedílným strýcem. Uvádíme toto místo Obnoveného zřízení, ač rodinný nedíl byl Obnoveným zřízením změněn, nikoliv však zrušen, proto, abychom podporovali jím naše doklady, nahoře uvedené. A praví-li Všehrd: „A jakož žádná dcera dílu žádati nemá, tak žádná sestra na bratru ani na strýci dílu žádati nemá, než opatření spravedlivého, tak jakož v zemi české (za obyčej) bývalo jest od starodávna“ (VI, 7, 5), odporuje to příkladům, které našli jsme

¹¹⁾ Libri cit. I, 337 č. 922, III 585 č. 843 (1437) Elška ze Lhoty pol. Zdislava, bratra svého ze Lhoty z. XX hř. gr. dob., že mi mého dílu vydati nechce, kterýž mi se po otcí mém doštati měl; srov. Libri cit. IV, 507 č. 1071, Zápisy Žerotínovy I, 211, též Winiarz, Dziedziczenie kobiet 780.

¹²⁾ Libri cit. II, 599 č. 944 Čeňka z Ronova byla nedílnou Jana Hlaváče (viz l. c. str. 269). Ten ji provdal a nedal jí věna. Ona ho pohání: že mi dílu nevydal, jakož jiným bratřím vydával, ježto nám náš otec odemřel.

¹³⁾ C. ep. M. VII, 182 (1339) Libri cit. I, 364 č. 1107.

¹⁴⁾ R t. t. I, 239, č. 68.

¹⁵⁾ A č. XIX, 483 [10] (1496) Bratři dva když jsou nedílní a jeden nechá po sobě syna a druhý dceru: tehdy ten syn jest pravý dědic všeho statku, a dcera ta nemá s ním tu dílu pravého, než muože ji odbýti jako dceru svú. Než jestliže by syn umřel prve, nežli by jí odbyl: tehdy ta dcera ostane pravá dědička toho všeho statku; Z. zř. 1549 F 32, 1564 K 7.

¹⁶⁾ P i n s k e r, České zřízení rodové, 1907, str. 8.

¹⁷⁾ srov. Kalousek, Dědičné právo, 50, Kameníček II, 559.

¹⁸⁾ čl. O, XXXII.

¹⁹⁾ příklad Libri cit. III, 528 č. 499.

v moravských deskách půhomných. Není pochyby, že podle Statut a podle privilegia Janova nabývala nedílná dcera majetku otcova před svými strýci.

Tomu nasvědčují i další ustanovení o právech žen v rodinném nedílu. Zůstala-li totiž neodbytá sestra po bratrech, vstupovala v otcovský majetek, i když tu byl bratr oddělený.²⁰⁾ Při rozdílu bratří musí býti respektován nárok sestry. Musí jí totiž býti jmenováno věno, nebo jí určen díl. Sestra však tím není oddělena ve smyslu mužského člena nedílu, a pečují-li o sestru všichni bratří, spadá díl její na ně, na všechny.²¹⁾ Sestra byla za života bratří jich spoludědičkou. Bratři a jiní nedílní nemohou disponovati rodinným jménem na škodu své nedílné příbuzné.²²⁾ Příklady, kde nedílná sestra dědí po bratrech jsou v pramenech hojně.²³⁾ Sestra, která se provdala, mohla zůstatí s bratry v nedílu a měla po nich dědičný nárok.²⁴⁾

Otec, provdávaje dceru, může ustanoviti, že jí tím neodbývá a dcera neztrácí dědičného nároku vůči bratrům.²⁵⁾ Později bylo i toto ustanovení zeslabeno, a nezapsal-li otec dceři zvláště jmění a zanechal-li jiné descendenty, dcera neobdržela ničeho, „poněvadž jest jí na tu výminku (otec) nic nezapsal ani odkázal.“²⁶⁾

Na Moravě vytvořil se obyčej, „aby statek po dcerách v jiný rod nevešel,“ mohl totiž otec ustanoviti dcerám věno a ostatní majetek odkázati jiným svým přátelům. Při tom klade výminku: ačby pán Buoh na pacholíky co dopustil, nežby k letóm přišli a smrtí sešli, tehdy statku mého tolik neb tolik buď jim děvečkám neb po nich dáno a jiné všecko spadni na tohoto neb tohoto a jeho děti neb erbi pacholíkovoého pokolení.²⁷⁾ Z téže doby, co psal pan Tovačovský svoji knihu, máme „ustanovení panské o dcerách“ v půhonech olomouckých. Tu se praví: „kterýž by otec mimo dceru a dědičku, kteráž by po něm zuostati měla, mohl a moc měl statek svojo dědičný v díle aneb ve všem k dědictví poručiti kterému příteli aneb příbuznému svému buď dskami, spolkem aneb na list královský, že ten, neb ti, komuž se to poručí mají mocní a dědiční nápadníci toho statku býti, však také povinni budú ti, komuž by se tak statek poručil, aby dceři, neb dcerám těm, o kterýchž by otec co poručil neb dal, byl povinnen naplniti a dáti bez odporu; pakli by otec o které dceři tak nezpůsobil a odděl na nebyla, ta při své dědičnosti ostati má, když jí otec sám rozkázáním svrchu dotče-

²⁰⁾ R t. t. I, 151.

²¹⁾ Kniha Tovačovská, kap. 148; A č. X, 300; srov. VI, zř. z. čl. 489.

²²⁾ Landtafel II, kn. 11, č. 113, 114, R. t. t. I, 160, č. 56, II, 403 sestra odporuje kšaftu bratrovu.

²³⁾ A č. XXXI, 239 č. 47, Libri cit. III, 70 č. 304 č. str. 78 č. 353, 195 č. 854, 457 č. 126, IV, 46 č. 269 a j.

²⁴⁾ Libri cit. I, 224 č. 598.

²⁵⁾ C. j. b. II, 2, 41; Libri cit. IV, 178, 244 č. 1103.

²⁶⁾ A č. XIX, 501 [72].

²⁷⁾ Kniha Tovačovská kap. 164, A č. X, 300; analogicky Z. zř. O. 15.

ným neoddelil.“^{27a)} I v Čechách mohl otec, bratr neb strýc nedílný prodati statek, třeba by měl nedílnou příbuznou, ale byl při tom povinnen ji odbyti a opatřiti věnem.²⁸⁾

Ženám, které vstupovaly do kláštera, měl býti dán určitý plat neb majetek do jich smrti,²⁹⁾ neboť „duchovní panny nemají děditi.“³⁰⁾ Tu pak dárce může ustanoviti, komu připadá majetek po smrti klášternice.³¹⁾

Bylo také ustanoveno, že panna, která pannenství svého nezachovala a to se v pravdě shledalo, má svůj díl dědický ztratiti. Ztrácí nárok dědický i dcera, která se provdala proti vůli otcově.³²⁾

Po ženách bylo dědické právo velmi omezeno. Všehrd vyjadřuje zásadu práva českého: „Má i to vědino býti, že ženy žádných dědicův nemají než muže.“³³⁾ To bylo pravidlem, takže zemřela-li osoba ženská majíc svůj majetek, nespádalo jmění její na příbuzné, nýbrž na komoru královskou.³⁴⁾ Vysvětlíme si tudíž všechny předpisy, které směřovaly k tomu, aby mužští měli v dědickém právu českém přednost.

Výminku tvoří posloupnost po matce. Kniha Tovačovská se vyjadřuje: „Po materách v tom právě, jako po otcích, není dětem dědictví, leč jsou spolkem opatřeny.“³⁵⁾ Tomu jest rozuměti tak, že chlebí-li děti s matkou, jak se latinské prameny vyjadřují, žije-li matka s dětmi „in uno pane“³⁶⁾ spadá věno její na děti, i když děti jsou dílní,³⁷⁾ a to jak na syny tak i na dcery.³⁸⁾ Provádá-li se však matka znovu, odcizuje se dětem³⁹⁾ a věno její spadá po smrti na krále.⁴⁰⁾ Právě tak, jako žena, vystupující ze své rodiny, ztrácela dědický nárok vůči členům své rodiny, tak také nenastupovali v její pozůstalost členové její rodiny.⁴¹⁾

Když Vladislav vzdal se odúmrtí, nastoupilo dědění i po ženách. A také po matce nastupují děti, i když s ní nechlebily.⁴²⁾

^{27a)} Libri cit. V, 103.

²⁸⁾ C. j. b. III, 2, 157; ženy mohly býti vyloučeny i smlouvou mezi bratry, že po smrti jednoho, i když bude mít ženské potomstvo, spadá majetek na bratra. R. t. t. II, 337 K 28.

²⁹⁾ Regesta III, č. 231 (1314), Kniha Tovačovská kap. 149.

³⁰⁾ Libri cit. II, 58 č. 29.

³¹⁾ C. ep. M. VI, 350 (1333).

³²⁾ VI. zř. čl. 492, Z. zř. 1549 F 19.

³³⁾ kn. IV, 6, § 9.

³⁴⁾ srov. H u b e r, Regesta VIII., 269 č. 3276.

³⁵⁾ kap. 145.

³⁶⁾ Ač. XXXI, 32 a j.

³⁷⁾ Kniha Tovačovská, kap. 143; C. j. b. III, 2, 42.

³⁸⁾ R. t. t. I, 294, č. 168, 169.

³⁹⁾ Ač. XXXI, 9, č. 29 se a Niczkone predicto filio suo alienavit... C. j. b. II, 2, 39; R. t. t. II, 152 A 6.

⁴⁰⁾ srov. A č. XXXI, 170 č. 50; srov. zajímavý nález, dělí-li se synové, s nimiž matka žije, Libri cit. V, 142 č. 589.

⁴¹⁾ srov. Kalousek, I. c. 25.

⁴²⁾ srov. privilegium z r. 1510, Kameníček, I. c. II, Přílohy č. 1.

Mezi mužem a ženou nebylo vlastního práva dědického.⁴³⁾ Úprava vzájemného poměru mezi mužem a ženou po smrti jednoho z nich týkala se jen otázky obvěnění. Obvěnění po smrti ženy zůstává muži anebo náleží těm, kterým svědčila smlouva.⁴⁴⁾ Zemřel-li muž, realizovalo se obvěnění.⁴⁵⁾

Vdově však náležely v pozdější době také určité svršky. V dědění těchto svršků lze spatřovati zvláštní právo dědické ženy po svém muži.⁴⁶⁾

§ 5. Odúmrť.

Otázka, jak a kdy vyvinulo se odúmrtné právo královské v českém právu, zajímala již četné badatele. Starší badatelé kladli vznik odúmrtného práva do stol. 13.,¹⁾ kdežto novější badatelé prohašují právo odúmrtné za zřízení prastaré.²⁾ Tento názor nejen souhlasí se zprávami našich pramenů, nýbrž je v soulase s vývojem dědického českého práva a souhlasí i s analogickým vývojem u jiných národů.³⁾ Řešiti původ práva odúmrtného možno jen v souvislosti s řešením práv panovnických vůbec.⁴⁾ K právům panovnickým náleželo již od počátku jeho moci právo k majetku, který neměl dědiců ve smyslu starého práva. Majetek tu panovníkovi napadal, měl k němu nápadní právo.⁵⁾ Proto již v prvních zprávách

⁴³⁾ Kapras, Majetkové právo, str. 73.

⁴⁴⁾ srov. Kapras, Majetkové právo, str. 66; proto také před dvorským soudem se vyšetřuje, zemřela-li žena dříve než muž. Ač. XXXI, str. 171 č. 54.

⁴⁵⁾ I. c. srov. jest také, jak bylo rozhodnuto o poměru mezi mužem a ženou: *quod uxor a marito suo non dividitur, nec maritus ab uxore et ideo forum predictum non facit divisionem.* Ač. XXXI, 381 č. 75 (1387).

⁴⁶⁾ svršky ty vypočítává podrobně Kapras, I. c. 73 a také pro Moravu, kde líšeno bylo mezi vdovou po pánu a po zemanu. Kameníček, Glossy, 228.

¹⁾ Palacký, Vocel, viz výše úvod.

²⁾ srov. Koss, Zur Kritik, 105—110, kdež shrnuty názory o vzniku odúmrtného práva.

³⁾ Tomascheck, Das Heimfallsrecht, 1882, 8, Hübner, Grundzüge³, 648 n, Dąbkowski, Prawo prywatne II, 60, Kadlec, Rodinný nedíl, 109, Vlagimírskij Budanov, Obzor⁶, 475, Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte², 390.

⁴⁾ srov. Šusta, Otroctví a velkostatek str. 40, kníže zmocnil se majetku podrobených knížat rodových a osobil si podle západních vzorů moc nad půdou, která nebyla ničí. Že ovšem nebyl majetníkem veškeré půdy, je jisto. Srov. Fontes r. bohém II. str. 128 Kosmas (II. 45.) vkládá do úst manželky Konrádovy výrok ku knížeti: *terram autem, quae tua est, cui mavis commenda...* Také v literatuře polské je sporno, zda kníže má se pokládati v nejstarších dobách za vlastníka celého teritoria; srov. Winawer, Najdawniejsze prawo zwyczajowe Polskie (1900) str. 62—63.

⁵⁾ srov. Nováček, Litterae donationum, str. 51; ježto jest mi markra-

o odúmrtném právu se prohlašuje, že majetek spadá na krále: *iure exigente principum antiquorum*.⁶⁾ Zprávy o odúmrtném právu vyskytají se v listinách, ve kterých král daruje odúmrť jiným osobám. V listinách těch se praví, že zemřelý neměl dědiců, „*sine heredibus decessisset*“,⁷⁾ nebo že zemřel kdo bez dětí, bez synů i dcer.⁸⁾ Byla již učiněna zmínka o tom, jak rozhodujeme o těchto případech, zda totiž máme se domnívati, že odúmrtné právo královské bylo rozšiřováno a vylučováno z posloupnosti boční příbuzní. Jak bylo uvedeno, spíše jest se rozhodnouti pro odpověď kladnou. I *Majestas Carolina*, jak bylo upozorněno, vytyká jen dědické právo zůstavitelových dětí⁹⁾ a nezmiňuje se o jiných nedílných příbuzných. Řekli jsme již, že nemůžeme souhlasiti s tím, jako by tu šlo o pokus o rozšíření práva odúmrtného pro obohacení královské komory i na případ ten, kdyby tu byli i nedílní příbuzní zůstavitelovy. *Majestas Carolina* byla odmítnuta. Doba Karlova a Václavova nepřinesla tudíž změn v odúmrtném právu královském. Teprve vojny husitské, které tak mnoho změnily ve veřejném zřízení zemí českých, přispěly i k oslabení tak důležitého práva královského, jako bylo brání odúmrť. Komoře královské v Čechách za těchto bouřlivých dob přirozeně nepřipadaly odúmrť¹⁰⁾ a bylo tudíž pochopitelno, že stavové opětovnými žádostmi snažili se dosáhnouti té volnosti, které požívali v době bezkráloví.^{10a)} V Čechách mnoho nedosáhli, zvláště když Jiří Poděbradský proti stavům hájil královské autority.¹¹⁾ Změny, kterých stavové dosáhli, týkaly se spíše řízení odúmrtného, které budou níže vylíčeny. Také na Moravě, ač tu byly jiné poměry za válek husitských než v Čechách, byly odúmrťi zamlčovány.¹²⁾ Ale právě jiné postavení Moravy ve válkách husitských bylo příčinou odchylného dalšího vývoje práva odúmrtného. Na Moravě bylo odúmrtné právo značně omezeno již v prvé polovině 15. století, ale v obou zemích, v Čechách i na Moravě, teprve

bina milost k tomu zboží svú nápasť dědičně dala; Libri cit. III, 447 č. 59. Ještě Obnovené zřízení v čl. O 31 pokládá odúmrť za nápad na komoru královskou.

⁶⁾ Regesta I, č. 1133 (1245); první nepřímou zprávu o odúmrtním právu viz Friedrich, Codex I, č. 155 (1142—1148), druhou zprávu Regesta I, str. 308 (1222), Regesta II, č. 821 (1273) *iure patrie . . . devoluta*.

⁷⁾ Regesta II, str. 332, II, č. 1914.

⁸⁾ Kalousek, Dědické právo, 11 pozn. 16, kde uvedeny příklady.

⁹⁾ čl. 58 C. j. b. II, 2, 150.

¹⁰⁾ srov. DD 15. V této knize provolací provolání končí r. 1419 a začínají opět r. 1437.

^{10a)} postup stavů plně vylíčil Kalousek, Dědické právo, 32—33 a Bloch, l. c., str. 46 násl. Nebudeme se tudíž o něm na tomto místě šířiti a odkazujeme na uvedená místa.

¹¹⁾ Ač. IV, 135, V, 366, R. t. t. II, 350 (1467).

¹²⁾ Kalousek, l. c. 32, p. 81, Bretholz, Übergabe Mährens an H. Albrecht, Vídeň, 1893, 90.

koncem 15. stol. a počátkem 16. stol. rozšířením dědického práva v rozsáhlém směru král se odúmrtí vzdal, jak bylo již výše vyličen.

Dosavadní badatelé, pátrající po rozsahu odúmrtého práva královského, kladli velkou váhu na otázku dílnosti a nedílnosti. Tato otázka je ovšem velmi důležitou. Shora jsme však ukázali, že jest český nedíl pojímán jinak než dosavad byl pojímán. Zde budiž ještě pro otázku odúmrti uvedeno: Všehrd (kn. VII., 6, 4) praví: „Ale když se co k dědictví a mužskému pohlaví, ne duchovnímu však, zapisuje, tu vždy má přidáno býti: a j e h o d ě d i c ó m, aby ten, komuž se zapisuje, skrze nepřidání toho slova, kdyby toho zápisu dále dědicóm nezapsal, dědicóm svých o to nepřipravil, a na krále aby nespadlo. A to by již jiným nepřišlo než písařem.“ Je tu opět patrné: ani syn po nedílném otci neměl nároku na statek, který byl zapsán pouze otci, a odúmrté právo královské předcházelo jeho právu.

Jest nám tudíž jasný na př. zápis dvorských desk:¹³⁾ „A poněvadž jich otec to jest trhem koupil, i nebylo jest potřebie Vilémovi za to odúmrtí po otci svém prositi, a podle toho královská milost tu odúmrtí kázal jest zdvilhnúti, neb odúmrtí není, a každý z nich bratřie aby při své spravedlnosti diedicky zuostal a všechny nedostatky v tom, ačby mohli kteří v potomních zápisech býti na tom zboží zavlekonském, z milosti své královské jim bratřím i jich dědicóm po dnešní den naplňuje.“

Instituce desková, která úplně ovládla všechny obory našeho soukromého práva, působí i tu.¹⁴⁾ Rozsah odúmrtého práva byl větší, než dosud byl uváděn.¹⁵⁾ Upozornili jsme již, že jmění synovo nespadlo na otce, nýbrž, nezapsal-li je, na komoru královskou. Také odúmrté právo po ženách bylo rozsáhlé. A přece Všehrd (VI., 34, § 3) praví: „... nadarmo žalují přátelé mrtvého, když statek dániem královským chybí jich; přijde ne na příbuzného, poněvadž každý statek svůj k věčnosti zřiediti mož svobodně, jakž se a kdy se jemu kolivěk líbí, ano dsky vždycky ve dne, téměř i v noci otevřené stojie a každý k nim přístup má, a úředníci den jako den u desk sedají. Komu těžko ke dskám jíti, zjednaj sobě od krále pána svého list mocný a doma sedě, nic za to nedada, svůj statek zapíšeš, své děti kšaftem opatříš dostatečně. To obě maje, kto se zmešká, svú netbanlivostí se i přátely své a svévolně zmešká.“¹⁶⁾

¹³⁾ Desky Dvorské č. 16, fol. 250.

¹⁴⁾ na význam zápisu deskového upozornil Stieber, K vývoji správy (1901) str. 11.

¹⁵⁾ odtud vysvětlíme si, že když Johanka z Kravař dala kšaftem všechno své zboží Vratislavovi z Pernštejna, praví král Vladislav v potvrzující listině: potvrdili jsme kšaftu a poručenství svrchu psané J. zřízeného a učiněného... a nad to jemu a erbóm jeho tuto zvláštnie milost činíme:

Odúmrtné právo bylo jedním z předních regálů královských.¹⁷⁾ To také zdůrazňuje Všehrd, který tvrdí, že by zrušením odúmrtného práva bylo spojeno „s velikú ujmu krále pána . . ., kterýž. kdyby těch nápadův neměl, neměl by tak mnoho dvořan a služebníkův“.¹⁸⁾ Aby toto právo bylo řádně vykonáváno, vyvinulo se již na počátku 14. stol. odúmrtné řízení v Čechách před dvorským soudem, na Moravě před zemským soudem.¹⁹⁾ Snad bychom tuto úpravu mohli vykládati v souvislosti s privilegii krále Jana. Zvláště v Čechách již Majestas Carolina předepsala podrobně o projednání odúmrtí.²⁰⁾ Její předpisy jsou patrně jen zvyklosti do té doby platné.²¹⁾ Přišla-li zvěst ku královské komoře, že určité statky z kteréhokoli důvodu mají připadnouti králi, má dvorský sudí vyslati královské posly a ve zboží se uvázati. Potom měl v trhový den v Praze, nebo v blízkém městě, kde statky byly, dáti provolati, že uvázal se ve statky jménem královým. Má-li kdo jaké nároky, má se přihlásiti do 14 dnů a řádně je prokázati.²²⁾ Bylo ustanoveno: „Na krále každé dědictvie připadá, kteréž kto bez odporu a nárokův drží a toho žádnému nezapíše, v tom bez dědiců se jda; taková dědictvie a zboží všechna na krále spravedlivě připadají.“²³⁾ Vyzvání dvorského sudí mělo se státi po třikráte. Nepřihlásil-li se nikdo, mělo zboží býti přisouzeno soudem královské komoře. Přihlásil-li se a dokáže-li kdo lepší právo, dvorský sudí má mu vydati statek. Přihlásil-li se kdo po uplynutí 6 neděl, musil dokázati, že od prvního provolání nebyl v zemi a nevěděl o provolání. Držitel statku, který po přisouzení, zbraňoval, aby se ve statky úředníci královští uvázali, měl býti pokládán za zhoubee

jestliže jest na nás kde co nad ten kšaft po často psané J. přišlo, to všecko dali jsme a tímto listem mocně dáváme. Ač. XVI, 476 (1495).

¹⁶⁾ K o s s l. c. 34 připojuje k vývodům Kalouskovým také větu: *Dann wären die alten Tschechoslawen kein freies Volk gewesen.* Odpověď Všehrdovu jsme uvedli.

¹⁷⁾ prohlašuje je tak ještě Rudolf II. Z. zř. 1606, fol. 75.

¹⁸⁾ Všehrd VI, 34, § 5; Kalousek, l. c. toto, tak charakteristické místo neuvedl a po něm ovšem Bloch, l. c. 55, také ne.

¹⁹⁾ o tom máme zprávy již z r. 1325 C. ep. M. VII, 829 *que per mortem ipsius H., qui sine heredibus et intestatus decessit, ad nos jure devoluta, sigut ipsa nobis per Barones et Kmetones, siue Seniores terre Moraviae pridem in generali Judicio terre, sive Tzuda est adjudicata.*

²⁰⁾ jaké bylo vlastní řízení odúmrtné na Moravě, nevíme. Snad souvisí s ním funkce úředníka, zvaného „provisor Camere“ srov. Horna, K dějinám moravských úředníků, část I, 1922, 42, viz též Landtafel I, kn. 1, č. 935, II, kn. IV, č. 79, 301, 305; Kniha Tovačovská kap. 101 a 157 o vlastním řízení nám zprávu nepodávají a v Libri cit. I, 404, II, 107, 287 a i. nepřinášejí podrobností.

²¹⁾ Ač. XXXI, Úvod str. 14.

²²⁾ čl. 92, 93, 94 C. j. b. II, 2, 171—174;

²³⁾ C. j. b. II, 2, 19, Všehrd I, 3;

zemského. Kdo však odporoval a podlehl před dvorským soudem, platil jen útraty řízení. To byly předpisy, které ustanovovala *Majestas Carolina* a které zůstaly v platnosti i v 15. století.²⁴⁾ Vešlo v obyčej, že král dával statky, o kterých mělo být rozhodováno před dvorským sudím, výprosníkům,²⁵⁾ s tím ovšem, že nemá být rušeno právo těch osob, které by měly k nim lepší právo než král: *veniat et defendat, si quis habeat jus melius quam dominus rex.*²⁶⁾ Král nařizoval také, aby této osobě byl vydán list provolací,²⁷⁾ zvaný také „*cum memoria*“,²⁸⁾ který třikrát po 14 dnech byl povolán v nejbližším městě, kde statky ležely. List provolací byl po povolání vrácen výprosníkovi, aby ho odevzdal dvorskému soudu. Město někdy potvrzovalo, že odúmrtí byla povolána.²⁹⁾ Nepřinesl-li výprosník provolacího listu, mohl odporník vizu vložit.³⁰⁾ Za krále Ladislava byl ustanoven zvláštní „*procurator et commissarius devolutiomun per regnum Bohemie.*“ Prokurátorovi měla připadat z odúmrtí desátá část.³¹⁾ Snad souvisí ustanovení tohoto prokurátora s tím, aby byly vyšetřeny i odúmrti spadlé za válek husitských na komoru královskou.

V deskách dvorských zachovalo se nám pět knih provolacích. Poslední kniha provolací (č. 17 DD.) od r. 1480 ukazuje, jaký vliv mělo vzdání se odúmrtí králem Vladislavem. Zápisy v ní nekončí rokem 1497, neboť jsou v ní povolání ještě ze 16. a 17. věku, ale proti čtyřem knihám od r. 1380—1480, je obsah její velmi malý. Přesto však, jak ukazují také zemská zřízení česká, provolací řízení zůstalo v platnosti i po privilegii Vladislavově.³²⁾

Odporníci bránili se obyčejně tím, že jsou se zemřelým nedílní.³³⁾ Museli to také dokazovati, zvláště musely děti dokazovati, že chlebily s matkou až do její smrti;³⁴⁾ popravci po krajích vyšetřují tvrzení odporníků.³⁵⁾ Často se jim dokázati svého tvrzení nepodařilo³⁶⁾ a naopak dokázáno, že osoby vedly křivé svědky,

²⁴⁾ srov. k tomu ustanovení Z. zř. VI. čl. 312, 314;

²⁵⁾ Již *M. C.* v čl. 14. zakazuje, aby si kdo vyžádal královský list ku statkům osoby ještě žijící. *C. j. b. II, 2, 120;*

²⁶⁾ *C. j. b. II., 2, 408;*

²⁷⁾ formu podává Friedrich Ač XXXI, úvod XVI;

²⁸⁾ *C. j. b. 2, 408;*

²⁹⁾ činilo tak někdy svědeckým listem Ač I, 394—5;

³⁰⁾ Z. zř. VI. čl. 314;

³¹⁾ Desky dvorské č. 16 fol. 1;

³²⁾ Z. zř. 1549, O 13—20, 24;

³³⁾ srov. četné příklady v Ač XXXI, také Ač I, 421 č. 47 a 48; před soudem dvorským zjišťoval se také postup, jakým dala se postoupnost od osoby k osobě a mezi těmi zjišťovala se nedílnost DD. č. 15 f. 306;

³⁴⁾ byly vydávány listy svědčící o tom Ač I, 395 č. 7, 397 č. 12 a j.

³⁵⁾ Ač XXXI, str. 113, 137 a j.

³⁶⁾ Ač XXXI, str. 111 č. 44;

jsouce od zemřelého odděleny.³⁷⁾ Dědictví mohlo býti hájeno i pro nascitura.³⁸⁾ Bránily se také tím, že dokazovaly se zemřelým spolky nebo tím, že od zemřelého statky koupily.³⁹⁾ Souvisí to s tím, že v českém právu mohl kdo klásti ve dsky trhem vyhražuje si právo užívací až do smrti.⁴⁰⁾

Před dvorským soudem se také zjišťovalo a vyšetřovalo, zda určité osoby nedílné žijí,⁴¹⁾ kdy určité osoby zemřely, zvláště byla-li doba rozhodna pro posloupnost, na př. při smrti děda a vnuka.⁴²⁾ Zjišťoval se i rozsah majetku. Neboť na krále spadaly i díly jednotlivých dvorů.⁴³⁾ Žily-li určité osoby spolu aniž by byly v nedílu neb spolku, byl po smrti jedné osoby vydán divisor a beneficiarius Prag. ad vicejudicem curie regalís, který odděloval majetek zemřelé osoby pro krále.⁴⁴⁾

Řízení před dvorským soudem o odúmrti nedálo se sporem, nýbrž shodovalo se se zřízením před zemským soudem, v němž se rozhodovalo o odporech. Všehrd o tom praví:⁴⁵⁾ „To také známo a vědomo má býti, že při výprosách žádná se žaloba neklade, když kdo které zboží nebo dědictvie vyslúží, než odpor se slyší, a strany mluvie a své spravedlnosti ukazují, jako při sídu zemském, když se odporové sídie.“ Platilo tu pak, jako v jiném řízení: quod quicumque infra terminos proclamationis defensionem suam non ponit, neque illa bona, que proclamantur debito tempore defendit, ille contra d. regem ius suum amisit et perdit.⁴⁶⁾ Dvorský soudce mohl sám zastaviti řízení, protože se dozvěděl, že je tu pravý dědic,⁴⁷⁾ nebo výprosník prohlašoval, že statky na krále nespady.⁴⁸⁾

Není pochyby, že i tu králové obcházelí řízení před dvorským soudem a dávali bez něho odúmrtí výprosníkům.⁴⁹⁾ Stavové si na to opětovně stěžují a král jim odpovídá: že odúmrti všelikeraké J. Mt. dává těm, kteříž J. Mt. za to prosie. Ale že to stojí na sídě

³⁷⁾ Ač XXXI, 385 (1400);

³⁸⁾ Ač XXXI, 342, č. 125, O. de W. nomine orphani, qui adhuc in ventre matris existit, defendit hereditates post T. proclamatas.

³⁹⁾ viz četné příklady v Ač XXXI, též R. t. t. I, 429 C 17, 432, Q 15, 433, J. 11, 437, 460, 485—496 a j.

⁴⁰⁾ Všehrd VII, 37, 7 Též také i trhem mnozí ve dsky kladú rozličná dědictví a spravedlnosti, a teprv jich po smrti své postupují.

⁴¹⁾ Ač XXX, 270, č. 46;

⁴²⁾ Ač XXXI, 263, č. 23;

⁴³⁾ Landtafel I, kn. 1, č. 948 (1366);

⁴⁴⁾ R. t. t. I, 480, U 13 (1383);

⁴⁵⁾ Všehrd I, 3, 7;

⁴⁶⁾ Ač XXXI, 65—66; DD 16, f. 1;

⁴⁷⁾ Ač XXXI, 76 č. 110;

⁴⁸⁾ Ač XXXI, 98 č. 28;

⁴⁹⁾ Z. zř. VI. čl. 317;

dvorském a na paních, kteříž v sídu dvorském sedají...⁵⁰⁾ V do-
bách po válkách husitských uznáno i promlčení odúmrtí proti ko-
moře královské v letech zemských.⁵¹⁾ Stavové vystupují i proti
těm výprosníkům, kteří bez řízení před dvorským soudem pone-
chávali za úplatek výprosníkům odúmrtí.⁵²⁾

Na Moravě kdo obdržel od krále odúmrtí, má požádati komor-
níka, aby mu ji ve dsky vložil. Jsou-li v listu na odúmrtí jmeno-
vání poslové ku dskám, odúmrtí se zapisuje. Nejsou-li jmenování a
je přikázáno hejtmanu, aby je jmenoval, obstarají zapsání tito po-
slové. Jinak komorník musí výprosníka vyzvati, aby mu král jme-
noval posly. Proti vkladu odúmrtí může odporník vložiti v letech
zemských do desk odpor.⁵³⁾ V pŕihonech olomouckých z 15. stol. za-
psán jest nález, „že žádný na dání královské nemá se v statek uva-
zovati žádného, by pak hejtman jemu se rozkázal uvázati, leč prá-
vo královské prve přede pány okázáno a ohledáno bude.“^{53a)} A ten-
to nález nám opět potvrzuje, že i na Moravě pro projednávání od-
úmrtí byly zachovávány přesné předpisy.

Král mohl dáti na něho spadlou odúmrtí komu chtěl.⁵⁴⁾ Král ji
buď připojoval ku majetku komory královské, buď ji dával du-
chovním, nebo ji dával osobám a to i příbuzným zemřelého⁵⁵⁾ ku
svobodnému majetku nebo také se závazkem manským.⁵⁶⁾ Král
mohl i postoupiti určitým osobám své právo bráti v určitých kra-
jích odúmrtí, které mu budou na příště připadati. Dálo se tak za
krále Jana i za krále Václava IV.⁵⁷⁾ Nezřídka dával král odúmrtí
po odděleném otcí jeho synům.⁵⁸⁾ Když odúmrtné právo královo
bylo omezeno privilegii Vladislavskými, zůstalo ovšem v plat-
nosti pokud se na ně privilegia nevztahovala. A proto ještě r. 1565
stavové si stěžují, že král statky propadlé na něho odúmrtí nedává
opět stavu panskému a rytířskému, nýbrž připojuje je ku královské
komoře, čímž prý tito stavové hynou.⁵⁹⁾ Je z toho patrné, že
Habsburkové využívali odúmrtí ku svému prospěchu. Privilegia

⁵⁰⁾ Ač IV, 136, opětovnou stížnost Ač IV, 451, Ač XIX, 532 je ustanovení
že král může odúmrtí dáti dskami zemskými

⁵¹⁾ srov. Kalousek, I, c. 33, R. t. t. II, 275, O 5;

⁵²⁾ DD č. 16 str. II, VI. Z. čl. 311;

⁵³⁾ Kniha Tovačovská, str. 61—62, Drnovská, str. 48;

^{53a)} Libri cit. V, 3 č. 7;

⁵⁴⁾ C. i. b. II, 2, 20;

⁵⁵⁾ Ač XXXI, str. 8; srov. též DD č. 15 f. 79 zemřel Berka Hlavač
z Dubé, král dává odúmrtí Jindřichovi z Dubé.

⁵⁶⁾ Kalousek I, c. 27;

⁵⁷⁾ Kalousek I, c., srov. Ač I, 499;

⁵⁸⁾ Regesta IV, č. 915 (1341);

⁵⁹⁾ Sněmy České, III, str. 240, odpověď krále zněla velmi neurčitě:
str. 343 „v tom se I. M. C. každého času náležitě zachovati ráčí.“

Vladislavská vztahovala se také jen na svobodný majetek panský a rytířský a nebyl tu vytknut majetek obou stavů, který měli v městech. I v tom směru dosáhli stavové rozšíření svého práva.⁶⁰⁾

Důležité bylo pro odúmrtné právo, že duchovní dědiny ani platy na krále jako odúmrtí nespádaly.⁶¹⁾ A proto král tak bedlivě střežil, aby majetek nebyl dáván duchovním ani jim odkazován. Při darování duchovním ústavům vyžadovalo se vždy zvláštní královo svolení.⁶²⁾ To se vždy v mocných listech vytýkalo. Byl-li zapísán statek duchovním bez povolení královského, stával se odúmrtí.⁶³⁾

⁶⁰⁾ Kalousek, I. c. 41;

⁶¹⁾ C. j. b. III, 2, 48;

⁶²⁾ srov. k tomu zajímavý případ z doby starší C. ep. M. V, 83 (1298): Oldřich z Hradce potvrzuje darování učiněné Petrovi ze Zlopna klášteru a praví: Nos vero, qui de gratia d. nostri Wentzezlai, ser. regis Boh. in iam Lucensi provincia bonorum et hominum possessores seu gubernatores existimus per tempora nostrae vitae, diligenti inquisitione didicimus a plurimis fide dignis ac viris approbatis memoratam donationem absque praejudicio d. n. regis praedicti plerarie fore rationabilem atque salvam.

⁶³⁾ Ač I, 404;